

Gidó Csaba – Róth Edith – Róth András Lajos – Tóth Levente

Iskolatörténeti adalékok az Udvarhelyi Református Egyházmegyéből (IV.)

Iskolákra, iskolatörténetre vonatkozó egyházi forrásaink közül most egy XVIII. század végi jegyzőkönyv idevonatkozó részleteit válogattuk össze. Egyház-megyék szintjén bevett szokás volt, hogy külön kötetbe vezették a vizitációk, a zsinatok és a különböző összeírások jegyzőkönyvi anyagát, ennek ellenére sok esetben találunk olyan jellegű gyűjteményes köteteket is, melyekbe mindenfélét feljegyeztek, amit megőrizni fontosnak tartottak. A vegyes jellegű jegyzőkönyvek indításakor általában minden említésre méltó dolgot bejegyzett a notárius, tulajdonképpen „leírta” az egyházmegye korabeli állapotát. Az első oldalakon többnyire az egyházkerület püspökeinek és az egyházmegye espereseinek felsorolása található meg. Ezt néhány gondosabban vezetett jegyzőkönyvnél az egyházmegye papjait, tanítóit követő felsorolás tette teljesebbé.

Hasonló esettel találkozunk az 1793-ban indított jegyzőkönyv kapcsán is. A jegyzőkönyv vagy más néven protokollum – mint ahogy címe is sugallja – vegyes jegyzőkönyvnek készült. Kovásznai István esperessége idején Arдай Sámuel egyház-megyei jegyző indította el és 1796-ig tartalmaz bejegyzéseket. A kötet a református püspökök, egyházkerületi jegyzők neveinek felsorolásával kezdődik. Ezt követi az egy-házmegyék felsorolása. Ezek után az egyházmegye keblébe tartozó egyházközségeket, majd azok papjait és iskolamestereit veszi számba a jegyző. Külön oldalakon találjuk az egyházmegye esperesei, jegyzői és assessorai neveiknek feljegyzését. Végül pedig az újonnan hivatalra került, illetve előregedett és beteg papokat és tanítómestereket találhatjuk meg.

A jegyzőkönyv anyaga a továbbiakban is vegyesen következik: parciális és generális zsinati bejegyzések, főkonzisztóriumú leiratok, püspöki levelek találhatóak benne. Mi a továbbiakban csak a közreadott részletekről szólnánk. Az iskolamesterekre, iskolákra, oktatásra vonatkozó információk közül kiemelkedik terjedelmességével és fontosságával is az etédi lelkész (Kendi Sámuel) és tanítómestere (Kováts Ádám) közti pereskedés. A több oldalt kitevő peres eljárás kivonata: 1795-ben a décsfalvi parciális zsinaton ügyvédje által ismerteti a felperes lelkész a tanítómestere által róla terjesztett vádakat. Ezeket bizonyítani kéri, ugyanakkor az alperes tanító-mester megbüntetését és hivataltól való felmentését. 1796 januárjában az egyház-község is beavatkozik, kéri a parciálist, hogy békítene ki a veszekedő feleket. A felperes azonban a tanító hivatalból való felmentését és mihamarabbi elköltöztetését kéri az eklézsiából. A parciális határozat: a tanító Szent György napig (április 24.) helyben marad, de nem szolgálhat a templomban, utána pedig más eklézsiába helyezik át. A felperes az ügy továbbutalását kéri a generális zsinatra. A Magyarigenben tartott generálison születik a végső határozat: vádolt iskolamestert az udvarhelyi egyház-megyéből kiltitják, állításait kénytelen visszavonni (lásd *recantatio formula*), papját és egyházközségét megkövetni. Az eset jó példája a XVIII-XIX. század fordulóján egyre gyakoribb pereknek: a lelkész és a tanító közötti veszekedés, versengés. A korábban többnyire csak átmeneti foglalkozásként űzött tanítóskodás már állandósult, a falu tanítómestere a helyi lelkészt megillető közösségi megbecsülést szeretne maga és családja számára. Ez viszont lelkipásztorával való konfliktussá mérgesedik, végül pedig a generális zsinat határozatára van szükség a megnyugtató rendezéshez. Valószínű, hogy hasonló a bikafalvi pap és tanítója közötti „viszongás” is.

Ezen kívül más, apróbb információk is jelen vannak a jegyzőkönyv lapjain: a parajdi eklézsia iskola felállítását kéri, a kispalambfalviak tanítójuk elmozdítását akarják. Szó van a sófalvi mester fizetéséről (fabér), a felsőboldogfalvi anyaegyház és az árvátfalvi filia közötti egyenetlenségről (a tanító és a pap szolgálata mikéntjéről), illetve a kispalambfalvi és a kőrispataki tanító áthelyezéséről. Megannyi apró részlet, mely a XVIII. század végének hangulatát, mindennapját hozza közelebb a mai olvasóhoz, ugyanakkor helytörténeti adalék Udvarhelyszék múltjára vonatkozóan.

Protocollum, melyben nemes Udvarhelyszékben a reformátusok kerületiben a szentegyházakat és egyházi rendeket illető mindenféle dolgok jegyeztetnek fel, mely is tiszteletes Kovásznai István uram esperestségében, tiszteletes Arдай Sámuel uram notáriusságában közönséges költséggel készítettett Krisztus urunk születése után 1793-dik esztendőben.

[...]

[p. 33] *Az udvarhelyszéki kerülethez tartozó reformata szent ekleziákban szolgáló iskola mestereknek neveik:*

1. Árapataki István
2. Kelemen András

3. László János
4. Intze János
5. Mihályfalvi József
6. Szöts Mihály
7. Árapataki József
8. Lázár András
9. Ujvárosi Sámuel
10. Hajas István
11. Szász Ferentz
12. Szabo Simon
13. Bardotzi Sámuel
14. Nemes János
15. Josa Ferentz
16. Bokor János
17. Benkő András
18. Dáné Sigmond
19. Dáné János
20. Fodor Dániel
21. Bardotzi József
22. Bardotz Elek
23. Gellerd András
24. Szabó László
25. Kis József
26. Molnár István
27. Sigmond Sámuel
28. Nagy Sámuel
29. Tordai Sámuel
30. Intze István
31. Sándor Gergely
32. Tőke György
33. Fenyedi János
34. Udvarhelyi István
35. Kováts Ádám
36. Miklós Dániel
- [34]
37. Sándor Balás
38. Batzoni
39. Csiszer Moses
40. Lázár János
41. Foszto István
42. Török János
43. Benkő László
44. Szigeti Josef
45. Török Pál
46. Demeter Ferentz
- [...]

[p. 55] *Az Udvarhelyszéki reformata tractusban ingremiáltatott iskola mesterek neveik:*

1. Demeter Ferentz ingremiáltatott 1793-ban 4-a Septembris a bikafalvi reformata ekklesia iskola mesterének nagygalambfalvi Partialis Szent Synoduson.
2. Benkő László ingremiáltatott 1794-ben 17. Junii a rugonfalvi reformata ekklesia iskola mesterének kisgalambfalvi Partialis Szent Synoduson.

[...]

[p. 65] *Az előregedett, elnyomorodott és az erőtelenség miatt nem szolgálható iskola mesterek neveik:*

1. Domokos Péter Udvarhelyen.
2. Szigeti Sigmond Bögözben.
3. Hodjai József Bágyban.

[...]

[p. 102]

[...]

A Fiadfalvi Partialis Szent Synodusban tiszteletes esperest Kovásznai István praesidiuma alatt in anno 1795. diebus 18 et 19 Martii.

[...]

[p. 103]

[...]

Az iskola mesterek között semmi változás nem leszen.

[...]

[p. 104]

[...]

Bethfalvi prorektor Mihályfalvi József őkegyelme is, mivel az iskola mestrek között semmi változás nem esett, kívánsága szerint most jövedelmesebb ecclesiában nem dislocáltathatik.

[...]

[p. 110] *Tiszteletes esperest Kovásznai István uram praesidiuma alatt a détsfalvi filialis ecclesiában, a Sándor József uram bázánál szeptember 30^{dikán} 1795-ben Szent Széké tartatván notarius Arday Sámuel és a tiszteletes adssorok törvényüléseken. A tiszteletes Kendi Sámuel uram mestere ellen való pere folyt e következőleg:*

Causa levata reverendis Samuelis Kendi ecclesiae reformatae Etéd parochi ut actoris, contra et adversus dominum Adamum Kováts ludi magistrum Etédensem ut inctum ob laesum suum suorumque honorem. Pro actor procurator reverendus dominus Johannes Bardotz parochus ecclesiae reformatae Kőrispatak, per quam servatis de jure servandis erigit actionem in sequentibus. Citáltattam megnevezett mesteremet ezen Szent Székre tiszteletes esperest Kovásznai István uram petsétinek erejével, amint megmutatom, ilyen okokon:

1. Őkegyelme azt beszéli, hogy olly tetemes bűnököt hallott felöllem s maga is úgy tapasztalta bennem, mellyeknek eddig való elhallgatása is sok szívbéli nyughatat-lanságot okozott őkegyelmének és most is reszketteti minden érzékenységeit. Meg-gondolván ki és mitsoda ház ellen kellessék azt felfedezni, elhallgatná, de nem lehet, halasztaná, de fél, hogy az Isten bünt büntető igazságának vesztejét súllyosíttya mind magán, ha elhallgattya, mind rajtam, ha meg nem int, hogy tovább azokban ne menjek. nro. 2. 3.

2. Jóindulatnak színe alatt velem igen tsúfoson bánik, felette durván fedd és int, prae-dikatioimnak practica parsat felvén, azok szerint examinál engemet, censurara von és kérdésbe teszi, valyon valóban kísértetem-é meg magamot, s némelly tanításaim szerint valyon nem tsalattattam-é meg a magam vak indulattjától, e világ felettébb való szeretetétől és a Sátán intselkedésétől, mivel az ember nem láttya a maga szemében a nagy gerendát, azért sokszorozott intéssel is kér, hogy valóban kísértsem és próbállyam meg magamot nro. 4. 5. 6. 11. 15. 28. Azonban sok keresett, motskos, de hamis vádokkal igyekezi mind a háromtól lett megsalattatásomat tzikkelyenként mutogatni, engemet szorongató de megsalattatásomat annál inkább erősítő kérdéseket támaszt-ván előmbé nro. 7. 12. 17.

3. Vádol is és motskol olly dolgokkal, mellyekhez őkegyelmének semmi köze, sem szava nem volna. Puhatólódván alattomban, még a maga születése előtt folyt életemről is, és amit kisebbségemre s hallgatóim előtt való disgustáltatásomra kaphat, ha nem tudja is igaznak lenni, szemembe lobbantya, amidőn még enyedi deák korombeli magam viseletemet is hibásnak mondja nro. 8. (Az akkori tiszteletes professoroknak nem tsak tanulásomról, hanem erköltsömről is tett jó és betses recommendatorijok ellen, mellyet consecratiomkor a Generalis Szent Synodusnak submittáltam volt, de papi formatummal edgyütt elégett).

4. Vádol kevélységgel s pirongat, hogy nem gondolom meg az Isten honnan és miből vett fel nro. 8. 23. és másfelől int az alázatosságra nro. 50. 54.

5. Vádol könyörületlenséggel is, hogy testvéremen és más, sok hozzám folyamodó [p. 111] nyavalyásokon sem orvosságadással, sem praescribálással, mint ezelőtt, nem segíték, s ortáz, hogy a könyörületességét még eddig meg nem tanultam, holott magamon is megtanulhattam volna, sokszor szenvedvén az Isten súlyos nyavalyákkal látogató kezeit nro. 9. 10 s tanátsollya, hogy öltözzem fel a könyörületességnek indu-latit nro. 49. 50.

6. Vádol nagy vétékkal az Isten áldásának vakmerőképpen való eltagadásával, azaz vakmerő hazugsággal, hogy ollykor egy s más hallgatóimmal való közbeszélgetésben, azoknak sok szükségeikről való panaszkodásokra magam is más tekintetben hasonló szükségeimet említettem, és sok nintsenről szintűgy panaszkodtam, és arra tanít, hogy tűz által mindenemtől lett megfosztattatásomat egy eszköznek tartsam abbéli megjobbulásomra, hogy többé illy vakmerőképpen ne hazudjak, eltagadván az Isten áldásait. Nro. 13. 14. 15.

7. Hogy hallgatóimra való bosszonkodásra felindítson, köztem és azok között hábo-rúságot tsinállyon, sok magától talált vádjait azoknak tulajdoníttya is úgy importállya, mint azoktól való hallomást nro. 16. 18. 25. 29., azonban maga

is megpétsélti illy erősítéssel, hogy kéntelenítettik megvallani, hogy maga is ab experientia bennem mind-azokat úgy találta s tapasztalta nro. 2. 3.

8. Ellenben, hogy másfelől hallgatóimat is reám haragítsa, vádol nem tsak rajtok hatalommal való uralkodással és, hogy őket meg nem betsüllöm, számban sem vé-szem, s akiket betsüllök is tsak félelemből tselekeszem nro. 23. 24., hanem annak felette a parochialis háznak is az eclesia detrimentumara igen pompáson való építeté-sével nro. 16. (nem gondolván meg, hogy őkegyelme a maga házát a régi mesteri háznál, sőt még a mostani parochialis háznál is sokkalt pompásabban tsináltatta, melly miatt hárommannyi pénznél is több költ reá az eclesia ládájából, hogy sem mint a pa-rochialis házra).

9. Motskol embertelen parasztsággal is, avagy betsületet nem tudással, hogy a patakon félig-meddig felfosztalódva mosó asszonyoktól s leányoktól, kikre őkegyelme igen nagy attentiot szokott tenni, templomba menetelemkor ügyeletemet elfordítván, azok-nak nem köszöntem. nro. 25.

10. Vádol hallgatóim előtt praedikatiokbeli közönséges tanításaimnak házi rend-tartásommal való elrontásával, hogy hivatalomtól üres óráimon külső tudományok körül foglalatoskodom, ámbár papi hivatalomnak vitelében való fogytkozás nélkül essék az, amint maga megvallya nro. 18. 19. 20. (holott én semmi oeconomiat nem űzök, mint őkegyelme, sem a falut az őkegyelme mindennapi példája szerint nem róvom, sem a pohározás és kártyázás vagy heverés nem természetem, hogy lehet hát olly nagy hiba, akármi tudományokban keresek distractiot hivatalomtól üres, unalmas óráimban).

11. Vádol minden tselekedeteimben való vakmerőséggel. nro. 44.

12. Olly igen kívánnya hallgatóimat ellenem támasztani, hogy még az ollyan jó tseleke-detemet is, melyért töllek háladatosságot, s holtam után is jó emlékezetet érdemlenék, hibának mondja, vádolván azzal, hogy feles tulajdon költésemmel és sok tusakodás-ommal és törökődésemmel tsak egynéhányad magammal vakmerőképpen effectuáltam, hogy az eclesianak egy kétkövű, örökös malma legyen nr. 43. 44. (holott ebben a tekintetes curator urak voltanak kézfogóim s segítő gyámolím, és így az őkegyelme vádja a tekintetes curatoratust is terheli) engemet [p. 112] pedig fenyeget a vakmerő tselekedetemből származó rossz következéssel s int, hogy okosan előzzem meg az ebből következhető nyavalyát. nro. 46.

13to Gyanúba hozott hallgatóim előtt valami heterodoxia aránt, hogy mind tanítá-saimban, mind közbeszédeimben tűz miatt lett elpusztulásunknak szerző okául az emberi gondviseletlenséget és nem az Isten rendelését s kedves akarattját állatom és, hogy vélek elhitesse egy Szentírásbeli helyet hozott elő, melynek igaz értelmének eltekerésével, kétségbe hozta praedikatiomat nro. 27. (mellyel nem tsak az, hogy egy potens hallgatómat, ki miatt elégtünk, minden atyafiaival ellenem támasztotta, hanem annak felette olly veszedelmes és nehezen írtható tévelygésbe ejtette sok hallgatóimat, hogy ma is azt állattják sokan őkegyelmével megegyezőleg, hogy az Isten rendelése s kedves akarattja volt szerző oka szent temploma elpusztulásának. Sőt ez őkegyelmétől hintetett fülbemászó állítmányon kapva-kapván sokan, a magok hibájokat is örömet az Isten rendelésére vetik s a kétszer megesett hallgatóm is azt veszi fel nyelvére ment-ségül: Mit tehetek rólla ha az Isten rendelése s kedves akarattja úgy tartotta, hogy másodsor is megessen. Így gátollya meg őkegyelme a maga Isteni rendelés felől való értetlen állítmányával praedikálásaimnak és az Isten beszédének erejét, és a feddésre s megjobbításra hasznos voltát).

14to Hogy nem tsak személyemet, hanem hozzám tartozóimat is hallgatóim előtt gyű-lölségesekké tégye, a feleségemet is motskollya, szemérem nélkül valónak mondja. Sátorba valóhoz hasonlítta. nro. 33.

15to Feleségemnek tiszta, ártatlan életét gyanússá teszi, s tsaknem botránkoztatónak nevezi azt erősítvén, hogy már közönséges a rólla való hír. nro. 29., azonban maga is e tekintetben feleségemet valóban bűnösnek állítja amidőn minden szeretettel kéri, hogy gondollyon magával, ne végye tsak tréfának a dolgot. nro. 31., mert már az Isten várakozásának pohára szintén bételik, azért unszorollya a megtérésre s jobbulásra, kérvén, hogy minden kedvezés nélkül szállyon magában, vessen számot magával, kísértse és próbállya meg magát. nro. 34. 35. 36.

16to Hajadon leányomnak is szerentséjét azzal rontya, hogy tsaknem példabeszéd rólla, aminemű az anyja, olyan a leánya. nro. 30., sőt tíz esztendőben járó kisebb leányomról is rossz hírt hintetget nro. 32.

17mo Olyan confessiot téssen, hogy azért pillogatott hajadon leányomnak, hogy maga szeretetére hódítsa, s elvehesse, mivel szánta illy szomorú környülállások között, azaz illyen veszett háznál és szüléknél való létét nro. 39. 40. Aminthogy

18mo tsaknem kimondja, hogy minden Isteni félelem nélkül való vagyok, midőn két-szeresen is kér az Isteni félelemre, s arra int, hogy arról beszéllyek házamban, fel-költemben, lefektemben, mert a tészia a gyermekeket Isten s emberek előtt kedvessé. nro. 41. 42.

19mo Panaszollya is, hogy ezek a szomorú környülállások okozták három esztendőktől fogva velem való titkos és terhes küszködéseit, hogy jóra veyen, nem lévén senki segítőtársa. nro. 37. 38.

20mo Hogy hallgatóimat töllem egészen elhütse, tsaknem a pogányhoz hasonlít, ami-dőn semmi keresztényi virtust bennem nem hágy, s ami van is hypocritaságnak mond-ja. nro. 21. 22. Jelenti, hogy jobb orvosságot illyen

környülállásaimban nem javallhat, mint a keresztényi virtusokat, int is hosszason a Szentírásnak szavaival a keresztényi virtusoknak gyakorlására nro. 47. 48. 49. 50.

21mo Hogy hallgatóimat töllem ne tsak elhütse, hanem egészen el is irtóztassa, ottan-ottan ostromló, terhes nyavalyám miatt minden nap az elköltözésről gondolkodó [p. 113] lelkemet azzal öli el, hogy a Sátán munkája találatik fel bennem, a harag, irigység, gyűlölség, és abból származni szokott mindenféle vétkek, és a híjábanvalóságnak, minden attól tartózkodás nélkül való gyakorlása. nro. 17.

22do Végezetre, hogy őkegyelmétől reám s házomra halmazott utálatos szemétdombon örökre eltemetve légyek, arra kér, hogy mindezeket senkinek is ne jelentsem. nro. 56., hanem ezen mennyei s földi boldogságomra tzelozó, róllam tett szomorú beszél-getéseit hallgassam Isten akarattján megnyugodott tsendes lélekkel. nro. 1., mert mindezeket Istenért s Istenben buzgó szeretetből tselekedte, kívánván munkálódni, mint magának mennyei s földi boldogságomat. Sőt arra kér, hogy borullyak artzal a földre, mert alázatosságra hív az Isten, és imádjam az Őfelsége véghetetlen jóságát, aki nem szűnik meg mindeneket véghezvinni az én jómrá, s őkegyelme által is, mint eszköz által, munkálódja boldogságomat. nro. 52. 53. 54. 55.

Mindezeket itt a Szent Szék színén törvényünk tartása szerint elégséges documen-tummal őkegyelméről megbizonyítom in instanti, evégre pedig beadta az alperes a maga neve alatt költ tulajdon írását, melly így következik: Nro.1. Édes tiszteletes uram és tiszteletes asszonyom! Kérem minden szeretettel s tiszt-telel, hogy hallgassák Isten akarattján megnyugodott tsendes lélekkel, ezen mennyei és földi boldogságokra tzelozó edgyűgyűen írásban tett, magokról való szomorú be-szélgetésem, amellyeket is hol egy, hol más alkalmatosságok s környülállások hoztanak bé tiszteletes uramékról. 2. Kéntelenítetttem magam is megvallani, hogy magam is 3. úgy találom, melyeknek eddig való elhallgatása is olly sok szívbéli nyughatatlanságot okoztak eleitől fogva énnékem, amelyet kimondanom nem lehet, most is pedig reszketteti minden érzékenységem. Meggondolván azt, mi vagyok, ki és mitsoda ház ellen kell ezt tselekednem, elhallgatnám, de nem lehet, halasztanám, de félek, hogy mind tiszteletes uramékon, mind magamon az Isten bünt büntető igazságának vesz-szejét sújjosítom. Különben is alkalmatosságot szolgáltata ezekre énnékem tiszteletes uramnak ennek előtte való vasárnapokon tett bölts tanításai, aminthogy azután is né-melly Szentírásbeli helyekről értekeződém is tiszteletes uramtól, nem olly okból, mint ennek előtte tiszteletes uramnak itten némelley ellensége, másra praedikáltatni akart, hogy ezt is a tiszteletes uram ellenségévé tegye, hogy inkább megejthesse, éppen nem! 4. Tanítá tiszteletes uram, hogy a gyarlóság alá rekesztett embert hogy tsallya meg a maga vak indulattya, e világnak szerfelett való szeretete és a Sátánnak intselkedése. 5. Valyon valóba kísértette-é meg magát tiszteletes uarm? Mivel az ember igen kedvez magának, annyira, hogy Evagyéliom szerint a más szemébe szálkát piszkálgattya, a magáéban a nagy gerendát sem láttya meg. 6. Valyon indulattjától nem-é? 7. Mivel eleitől fogva hallottam, hogy tiszteletes uramnak a kollégyomban is alig volt két-három baráttya, a többit contemnálnván. 8. Azután az Isten székiből mi módon hirdette ki magát, hogy szégyenlette rokonságát. 9. Nem gondolván meg, hogy az Isten honnan s miből vette fel, most is mint nem könyörül testvérin, 10. és sokszor sok nyavalyások is kívánván segítségét, tsak a válláról felel, holott tanulhatott volna magán is könyörülni, sokszor szenvedvén az Istennek látogató kezeit, a súlyos nyavalyákat. 11. Oh kísértsük és próbályuk meg magunkat! [p. 114] 12. Vallyon nem e világnak szerfelett való szere-tetitől, amidőn az Isten a maga lelki és testi áldásaival, mások felett bővölködtette, mégis a tiszteletes uram házánál mindenkor nintsen, nintsen kiáltatik. 13. Sokaknak hallattára vallotta tiszteletes asszonyom, mikor elégénk: Jaj, Istenem! Mindenem, tsak madártejem nem vala. 14. Vallyon nem eszköz lehetett volna-é az a megjobbulásra, mégis ma is mind tsak a nintsen gyakoroltatik. Nagy véték az Isten áldását vakmerő-képpen eltagadni. Hallottam, hogy tiszteletes uram mikor adott s adni kellett valakinek, kész volt a praedikálló székéből is kipraedikállani. 15. Valyon hasonló bűn nem hasonló bűnnel büntettetik-é? Oh, valóba kísértsük és próbályuk meg magunkat!

16. Vádolták és vádollyák tiszteletes uramékat tsaknem mindenek házoknak pompáson való építettésivel, nem nézvén semmit az eklesianak mostani romlott környülállásira, holott az Isten háza pusztán áll, sőt ha pompás veteményes kertet nem tsinálnak, nem harangoztatunk, nem akarjuk az Istent dítsérni.

17. Valyon nem találatik-é fel a harmadik kegyetlen ellenségnek, a Sátánnak munkája? A hazugság, harag, irigység, gyűlölség és abból származni szokott mindenféle vétkek, és a híjábanvalóságnak minden attól tartózkodás nélkül való gyakorlása.

18. Vádollyák tiszteletes uramnak eleitől fogva azt a tselekedetit, hogy jóllehet a papság magában is elég terhes hivatal volna, mégis magát mindörökké inkább a külső tudomá-nyokban foglallya, 19. nem azért, hogy templombéli kötelességében szorgalmatosan el nem járna, s az Isten ígétét tisztán nem hirdetné, hanem azért, hogy házánál való tselekedetivel, rendtartásával egészen elrontya, 20. ahonnan számtalan sokszor hallottam: No! biz a pap éppen magára, házára praedikáll, sőt hallottam soktól, nevezetesen egytől, hogy tiszteletes uram tsak kenyérért szolgál. Akkor nagy nehezen el hallgatám, más alkalmatossággal ugyanattól azt hallám, akkor szemben szállok azzal, ugyan azt mi okból mondja? 21. Azért mert semmi keresztényi virtusnak gyakorlását, mint egy ollyan papi háznál kellene lenni, nem láttya. 22. Ami is van, az is tsak hypocritaságból való, őkegyelmek tsak magokat tarttyák. 23. Eleitől fogva

hatalommal kívánt uralkodni az eclesian, a hallgatókat számban sem vette, most kezdett egynehányat betsülneni, 24. azt is félelemből, hogy el ne tegyék, nevetség a dolga őkegyelmének, mikor a templomba mégyen, ha másot lát a patakon, nem köszön. 25. Mi az? Hiszen hol úzik inkább a világot, mint az őkgyeleme házánál, az ilyen sokféle tselekedeteit tiszteletes uramnak mind vádollyák.

26. Láttya édes tiszteletes uram, ifjúságától fogva szerzett sok ritkaságai, kedves gyermekei számára eleve elintézett, éjjeli-nappali fáradságai egy szempillantásban semmivé levének, de tiszteletes uraimék azt is másnak tulajdonították, vallyon arra nem az indulat viszi-é? 27. Hiszen azt tanítottuk, hogy nintsen sem jó, sem gonosz a városban, melly az Úrtól nem volna.

[p. 115] Bizony csak egyedül az Istennek véghetetlen jósága s irgalmassága, hogy magunk is egészen meg nem emésztettünk. Oh! Szájunk magunkban minden kedve-zés nélkül. Kísértsük és próbállyuk meg magunkat.

28. Bé kell hoznom a Berekszásziné asszonyom idehozattatását. Elhozá maga tiszteletes uram tiszteletes asszonyommal megedgvezett szándékkal és akarattól, de nem lehet semmiképpen ittmaradása, ügyefogyott, gyámoltalan és nyomorult állapottyában is azért, hogy tiszteletes asszonyomat Udvarhelyen rossz hírbe-névbe keverte. Bizony, mikor elmene is, keseredett szívvel, az égre függesztetett kezekkel mondá: Várj reá! Mert még ledül a Dágon, én nem tudok semmit, mert tudni se kívánok semmit afféle dologban (de tudja az Isten minden szívnek titkát s gondolattyát). Hanem azt mon-dom ugyan Szent Dávid által szóló lélek által: Boldog ember, aki az Istent féli, tiszteli szíve szerint és az ő törvényt szereti, mert az Úr megáldja és őrzí, igazsága megáll végiglen. Egy szálát sem fél azon, hogy rólla gonosz hír támadjon.

29. Bizony édes tiszteletes asszonyom, igen közönséges már a hír, úgyhogy amilyen szerentsére Julis asszonynak méltónak kellene lenni, azok előtt is 30. tsaknem példa-beszéd: aminémű az anyja, olyan a leánya.

31. Oh, édes tiszteletes asszonyom, kérem minden szeretettel, gondollyon magával, ne vegye tsak tréfának a dolgot, mert az Isten mindenütt minden, még az ördögök is, ha elbotsáttya, véghez viszik az ő akarattyát. A jó szolgáló is az Isten áldása, úgy a rossz szolgáló is lehet vesszeje vagy ostora.

32. Hallom, tiszteletes asszonyom, maga tudja, mitsoda híreket hordoz házokról mos-tan elbotsátott szolgálja, a többek között, hogy kevés pálinkát ígért az asszonyoknak, hogy néki legényeket kerítsenek, satöbbi. Nem állhatom meg, hogy bé ne hozzam a tiszteletes asszonyom javára: Oh! Én soha se láték olyan papnét mint ez, hogy ez az emberhez leereszkednék, szállana, mint más papnék. 33. E nem hijába, vagy látszik, hogy városi, mert e semmit se szégyell, mint a sátorba való. (Én az efféle híreket házomra, magamra nem venném nagy summa arannyért, hiszen az Írás mondja: kí-vánatosb a jó hírnév nagy gazdagságoknál, ezüstnél és arannynál a kedvesség jobb).

34. Vallyon mindezek nem arra mutatnak-é, hogy az Isten hosszas várakozásának po-hára szinte bételik. 35. Oh! Kérem vizsgálly meg minden kedvezés nélkül, szálllyon magába tiszteletes asszonyom, 36. vessen számot magával, kísértse és próbálly meg magát.

37. Julis asszony, kedves Julis asszony! Ezek a szomorú környűllások okozták már három esztendőktől fogva tiszteletes uramékkal való titkos és terhes küszködéseimet, amelyekben ha az én Istenem nem őrzött volna, nem tudom hová lettem volna

38. (senki nem lévén segítőtársam) 39. Ezek között a szomorú környűllások között képzeltem én Julis asszonyt, 40. ezek a környűllások között való léte vonta magára szánakodó pillantásaimat, ezek között szánták Julis asszonyt mások is, akiket nem is gondolna, ezek között a környűllások között szemlélvén Julis asszonyt. Panaszlottam két ízben Julis asszonyra, de tsak a Julis asszony javára és már most is azért van arántam harag a Julis asszony szívében. Oh! Ne tselekedje azt a kegyetlenségét azzal a ki Julis asszonyt mindenkor javára [p. 116] törekedett. Én, amint eddig is mon-dottam, nem tulajdonítom Julis asszonyt magától lett sokszori megbántódásom, megnyugszom azon, hogy ezeknek talán mind így és eszerint kellett meglenni, hogy jó következék belőlle. Oh! Kérem, nyugodjék meg Julis asszony is azon, és engedjen meg nékem, de mivel azt magától nem teheti, avégre adjon az én Istenem Julis asszonyt kegyelmet és minden jóra értelmet.

41. Tiszteletes uram, édes tiszteletes uram! Az Istennek félelme, a böltsességnek kezdete, erről szölyunk házunkban, lefektünkben, felköltünkben, kimenésünkben és bėjövésünkben, mert a tézsi a gyermekeket Isten s emberek előtt kedvesekké.

42. Azt tiszteletes uram s tiszteletes asszonyom magok is alkalmasint tudják, hogy sok irígyeik, ellenségeik légyenek, de én sokkal inkább, hogy piszkálódnak tiszteletes uram-nak minden cselekedeteiben. 43. Most is, hogy a malmot csaknem másod harmad-magával építette, holott nincs az eklesianak költsége; 44. már megválík, mikor lesz az eklesianak temploma, csak ahogy vakmerőül mindenbe. 45. Én ezt nem azért, hogy ijeszteném tiszteletes uramékat, hanem csak azért, hogy előzzünk meg valami követ-kezhető nyavalyát. 46. Azt tiszteletes uram maga is böltsen általláttya, de én is akarok tiszteletes uramnak magánoson is még többet beszélni kívánok.

Nékem úgy tetzik, hogy tzeloztak engemet tiszteletes uramék s vádolták azt a csele-kedetemet, hogy az embereknek annyira keresem kedveket. Nékem a természetem, mivel én kitsinységemtől fogva azt az atyám házánál úgy láttam (sőt a jobb-jobb belső házánál most is úgy látom), 47. mindazáltal soha sem volt a házunk várda ház, nem is

akarom, hogy az légyen ezután is, sőt jobb orvosságot nem javallhatnék a tiszteletes uraimék környűállásaikban is, 48. mintha megnyílnának ajtaik mindeneknek, boldog-talannak, özvegynek, árvának, jövevénynek, ügyefogyottnak, 49. egyszóval részrehabilitálás nélkül mindeneknek. 50. Mindenek felett igyekezzük felöltözni a könyörületességnek indulatit, a kegyelmességet, alázatosságot, szelídséget, tsendességet, legyünk egymásnak nyomorúságán egyformán bánkodók, tűrők legyünk mindenekhez, 51. legyünk gazdagok a jótlekedetben, legyünk hajlandók a jótlekedetre, az adakozásra, ezekkel a virtusokkal nyerhetünk meg mindeneket Istentől.

52. Édes tiszteletes uram és édes tiszteletes asszonyom! Én ezeket nem valami hív-ságos ditsőségnek kívánása vagy tiszteletes uramékban való vakmerőképpen piszkáló-dásból tselekedtem, hanem tsupán tsak Istenben és Istenért, tiszteletes uramékhoz buzgó szeretetből, kívánván és óhajtván eleitől fogva tiszteletes uraméknak, mint tulajdon magamnak, mennyei és földi boldogságokat. 53. Borullyunk le azért artzal a földre, mert alázatosságra hív az Isten és 54. imádjuk az ő véghetetlen jóságát, 55. aki nem szűnik meg mindeneket tsudálatoson véghezvinni a mi boldogságunkra.

55. Mindezeknek utána kérem minden tisztelettel tiszteletes uramnak és tiszteletes asz-szonyomnak edgyütt atyai és anyai valóságos indulattyokat, mellyet ha megnyerek, én is eltökéltet igaz fiú tiszteletemet alázatosan ajánlom. Kováts Ádám mtk.

Különben is a nállam lévő kegyelem szerint, mint eddig is soha, szánszándékkal meg-bántani nem kívánom tiszteletes uraiméket. E köztünk meghalhat, oh haljon is meg!

[p. 117] Nb. A tiszteletes felperes vádjában citált numerusok ezekkel e bizonyító levél margójára kijegyzett numerusokkal bizonyítanak. Mindezek így léve, megkívánom azért:

1mo Hogy őkgiyelme illy tsúfos velem való bánásait méltóknak, ellenem s házam ellen tett terhes vádjait pedig igazaknak lenni hitelesen megbizonyítsa s reám rakja, hogy a Szent Szék engemet az enyimekkel edgyütt vagy érdemünk szerint büntessen és meg-zabolázzon (nehogy az Isten bünt büntető igazságának vesszeje magán s rajtam súlyo-sodjék) vagy pedig, mint ilyen veszett tagot, a Szent Társaság a maga gyalázattyára meg nem szenvedhetvén, magától el is messen.

2do Hogy őkgiyelme közönséges hírbe kerekített feleségemnek gyanús társait itt a Szent Szék színén nomine tenus kinevezze (minthogy azokat nékem ki is nevezte, de titkon), hogy az eclesia a botránkoztatóknak utána járván, azok disciplináltathassanak, és az eclesia is a botránkoztatóktól megtisztuljon.

Ha pedig őkgiyelme az engemet s házamat terhelő motskos vádjait reánk nem rak-hattya, tehát megkívánom:

1mo Hogy in poenam emendae linguae incurralyon, szavait recántállya, engemet itt a Szent Szék színén, a feleségemet otthon a praesbiterium előtt megkövesse.

2do Minthogy az őkgiyelme tetemes vádjai, ha igazak volnának, hivatalomtól való meg-fosztattatásomat vonnák magok után, a Szent Szék minapi bölts és igaz ítéleti szerint is, tehát őkgiyelme in poenam talionis incurralyon, hivatalyától megfosztassék, egre-miáltassék és, hogy több tumultust s háborúságot eclesiamban ne szerezzen, minél hamarább az elköltözésre kényszeríttessék. Annyival is inkább, mivel az eclesia is cum protestatione tsak esztendeig vette volt el, én is pedig illyen, alám vermet ásó s el-temető mesterrel tsendes lelkiesmérettel s víg kedvvel nem szolgálhatok. Költésemet megfizesse, et protestatur.

Alperes Kováts Ádám oskola mester mindezekre maga személy szerint azt feleli: én mindazokat tiszteletes papomhoz és házához való nagy indulatomból és buzgó szeretetemből jó tzállal írtam. De mivel már most meggyőzöttetve vagyok az aránt, hogy nagyot hibáztam, minden módon reménkedem, s a Szent Széket is instálom, hogy tiszteletes papom az én minden hibáimnak engedjen meg, és valamit a Szent Szék parantsol és tiszteletes papom kíván a megengedés feltejedő conditioiban, mindazokat kész vagyok véghezvinni és bétellyesíteni.

Felperes tiszteletes Kendi Sámuel uram erre azt mondja: én semmiképpen az enge-delemre nem léphetek, hanem azt kívánom, hogy ezen dolog törvényes úton-módon folyjék le.

Deliberatum: Alperes Kováts Ádám etédi oskola mester mindazoknak, mellyek az actioban vagynak, és amellyeket tulajdon maga írt felperes tiszteletes Kendi Sámuel uramról és az őkgiyelme házáról, megbizonyíttására idő engedtetik, sőt annak telye-síttése a Szent Széktől imponáltatik is.

Tiszteletes esperest Kovászai István uram praesidiuma alatt bites notarius Arдай Sámuel és tiszteletes adessorok jelenléteben Détsfalván a Sándor József uram házánál 1796^{ban} 13^{dik} Januarii [p. 118] causa reverendi domini Samuelis Kendi, parochi ecclesiae reformatae Etéd ut actoris contra et adversus Adamum Kováts ludi magistrum ejudem eclesia ut inctum, in causa laesi sui suorumque honoris, penes exmissionem parti inctae datum sed contemptum continuata.

Pro actor procurator reverendus Johannes Bardotzi ecclesiae reformatae Kőrispatak parochus, perquem jam antea legitimum ob exmissionem parti inctae datum, sed contemptam, praemissa solemnem protestationem cupit documentum autenticum nuperri-me exhibitum per legi. Actor concludit in merito taliter: megmutattam inctus oskola mesterem tulajdon keze írásából beadott actiomnak minden punctumait.

Hogy 1. azt beszéli, hogy olly tetemes bűnököt hallott felöllem, s maga is úgy találta bennem, mellyeknek eddig való elhallgatása is sok szívbeli nyughatatlanságot okozott őkgiyelmének, most is reszketteti minden érzékenységeit. Meggondolván, ki és mitso-da ház ellen kellessék azokat felfedezni, elhallgatná, de nem lehet, halasztaná, de fél, hogy az Istennek bünt büntető igazságának vesszejét súlyosítja mind magán, ha eltitkollja, mind rajtam, ha meg nem int. nro. 2. 3.

Hogy 2do velem tsúfoson bánik, felette durván fedd és int, praedikatioimnak practica parsa szerint examinál és censurara von, s kérdésben teszi, valyon valóba kísértettem-e meg magamat? S némelly tanításaim szerint valyon nem tsalattattam-é meg a magam vak indulattyától, a világ felettébb való szeretetétől és a Sátán intselkedésétől, mivel az ember nem látta meg a maga szemében a nagy gerendát. Azért sokszorozott intéssel is kér, hogy valóban kísértsem és próbáljam meg magamot, azonban sok keresett, de hamis vádokkal igyekezik megmutatni mind a háromtól lett megsalattatásomat, en-gemet szorongató, de megsalattatásomat annál inkább erősítő kérdéseket támasztván előmben. nro. 4. 5. 6. 11. 15. 28. 7. 12. 17.

Hogy 3^{uo} vádol és motskol sok olyan dolgokkal, melyekhez őkgiyelmének semmi köze, sem szava nem volna. Puhatólván alattomban még a maga születése előtt folyt éle-temről is, és amit kisebbségemre s hallgatóim előtt való disgustáltatásomra kaphat, ha nem tudja is igaznak lenni, szemembe lobantya, amidőn még enyedi deák korombeli magam viseletemet is hibásnak mondja, az akkori tiszteletes professoroknak nem tsak tanulásomról, hanem erköltseimről is tett jó és betses recommendatoriajok ellen. nro. 8.

Hogy 4^{uo} vádol kevélységgel s pirongat, hogy nem gondolom meg az Isten honnan és miből vett fel? nro. 8. 23. s másfelől int az alázatosságra. nro. 50. 54.

Hogy 5^{uo} vádol könyörületlenséggel is, hogy testvéremen és más sok hozzám folya-modó nyavalyásokon sem orvosság adással, sem praescribálással nem segíték, s ortzáz, hogy a könyörületességet meg nem tanultam, holott magam is megtanulhattam volna, sokszor szenvedvén az Istennek súlyos nyavalyákkal látogató kezeit nro. 9. 10. és tanátsollja, hogy öltözzem fel a könyörületességnek indulatit. nro. 49. 50.

Hogy 6^{uo} vádol az Isten áldásainak vakmerőképpen való eltagadásával, mellyet nagy véteknek mond, hogy ollykor egy s más hallgatómmal való közbeszélgetésben azoknak sok szükségeikről való panaszolkodásokra magam is más tekintetben hasonló szüksé-geimet említettem, és sok nintsenről szintügy, mint ők panaszolkodtam, és arra tanít, hogy tűz által mindenemtől lett megfosztattatásomat egy eszköznek [p. 119] tartsam abbéli megjobbulásomra, hogy többé olly vakmerőképpen el ne tagadjam az Isten áldásait. nro. 13. 14. 15.

Hogy 7mo hallgatóimra való bosszankodásra akar indítani, háborúságot akar köztem s azok között tsinálni, sok magától koholt vádjait ártatlan hallgatóimnak tulajdonította, mellyben azok semmit se tudnak, mégis úgy importállya, mint azoktól való hallomást nro. 16. 18. 25. 29. Azonban maga is megpetsételi illy hozzátétellel, hogy kéntelenít-tetik megvallani, hogy maga is ab experientia bennem mindazokat a hibákat megtalálta s tapasztalta. nro. 2. 3.

Hogy 8^{uo} másfelől hallgatóimat is reám haragítani igyekezi, vádolván rajtok hatalom-mal való uralkodással és, hogy őket meg nem betsüllöm, számba sem vészem, s akiket betsüllök is tsak félelemből tselekeszem, hogy el ne tegyenek. nro. 23. 24. Annak fe-lette a parochialis háznak is igen pompáson az ecclesia detrimentumara való építését forgatván, azokat amiatt ellenem való bosszonkodásra indította. nro. 16.

Hogy 9no motskol parasztsággal avagy betsület nem tudással, hogy a patakon félig-meddig felfosztolózva mosó asszonyokra s leányokra ollykor nem ügyelvén, mint őki-gyelme, azoknak nem köszöntem. nro. 25.

Hogy 10mo vádol közönséges tanításaimnak házi rendtartással való elrontásával a tekintetben, hogy hivatalomtól üres óráimon külső tudományokban keresek distincti-ot, maga agnitioja szerint hivatalomnak vitelében való tsonkulás nélkül. nro. 18. 19. 20.

Hogy 11mo vádol minden tselekedeteimben való vakmerőséggel. nro. 44.

Hogy 12mo hallgatóimat azért is ellenem akarja támasztani, amiért töllek háladatosságot s holtam után is jó emlékezetet érdemlenék, hogy hosszas munkálkodásommal s feles költésemmel egynéhányod magammal az eklesianak egy két kövű hasznos malmot örökösön szerezni törökedtem s végben is vittem. nro. 43. 44. Fenyegyet is, hogy ebből valami rossz következik s int, hogy okoson előzzem meg az ebből következhető nem tudja mi nyavalyát. nro. 46.

Hogy 13^{uo} gyanúba hozott valami heterodoxia iránt a tekintetben, hogy tűz miatt lett pusztulásunknak szerző okául nem az Isteni rendelést s kedves akarattyát, hanem az emberi gondviseletlenséget állítottam és, hogy azt megmutassa, olly Szentírásbeli helyet hozott elő, mellyet maga se ért, azt félremagyarázván. nro. 27.

Hogy 14^{uo} nemtsak személyemet, hanem hozzám tartozóimat is betsteleníti, s az ecclesia előtt gyűlölségesekké s utálatossá tenni igyekezi, amidőn feleségemet szemérem nélkül valónak mondja, sátorban valóhoz hasonlítja. nro. 33.

Hogy 15^{uo} annak ártatlan életit gyanússá teszi s tsaknem botránkoztatónak nevezi s, hogy már igen közönséges a rólla való rossz hír, azt erősíti. nro. 29. Azonban maga is valóban bűnösnek állítja, amidőn minden szeretettel kéri, hogy gondollyon magával és ne végye tsak tréfának a dolgot. nro. 31., mert már az Isten utánna való vára-kozásnak

pohára szintén bételik, azért unszorállya a megtérésre s jobbulásra, nagy summa arannyért az afféle híreknek magára nem vételére, kéri, hogy minden kedvezés nélkül szálljon magába, vessen számot magával, kísértse és próbállya meg magát. nro. 34. 35. 36.

Hogy 16to hajadon leányomnak szerentséjét azzal rontya, hogy tsaknem példabeszéd rólla: aminémű az anyja, olyan a leánya. nro. 30. Sőt tízedik esztendőben járó kisebb leányomról is rossz hírt hinteget. nro. 32.

[p. 120] Hogy 17mo olyan confessiot téssen, hogy azért pillogatott hajadon leányomra elnyerés végett, mivel szánta illy szomorú környüállások között és perditus szüléknél való létét. nro. 39. 40.

Hogy 18^{uo} tsaknem kimondja, hogy minden Isteni félelem nélkül való profánus ember vagyok, s kétszeresen is kér az Isteni félelemre, tanít és emlékeztet a Bölts Salamonnak abecista koromba tanult mondására. nro. 41. 42.

Hogy 19mo panaszollya, hogy ezek a szomorú környüállások okozták három esztendőktől fogva velem való titkos és terhes küszködéseit, hogy jóra végyen nem lévén senki segítő társa. nro. 37. 38.

Hogy 20mo hallgatóimat töllem egészen elhűteni igyekezi, tsaknem a pogányhoz hasonlítván, irrogenitus emberré téssen, semmi keresztényi virtust bennem nem hágy, s ami van is, mint irrogenitusban, hypocritaságnak mondja nro. 21. 22. Illy lelki nyava-lyában jelenti, hogy környüállásaimhoz képest jobb orvosságot nem javasolhat, mint a keresztényi virtusokat, int is a Szentírás szavaival hosszason azoknak gyakorlására. nro. 47. 48. 49. 50.

Hogy 21mo hallgatóimat töllem nem tsak elhűteni, hanem el is írtóztatni igyekezik, ami-dőn sok nyavalyáim miatt az idvességes kimulásra minden nap készülő lelkemre a Sátán bélyegét süti, s azt erősíti, hogy annak munkája bennem feltaláltatik és, mint maga tagjában munkálkodik a harag, irígység, gyűlölség és abból származó mindenféle vétkek által a híjábanvalóságnak, minden attól tartózkodás nélkül való gyakorlásával vádol és exsacrabilissé s anathemává téssen nro. 17.

Hogy 22do e reám halmozott, utálatos szemétdomb alatt való örökös hallgatásra kér. nro. 56. és, hogy ezen mennyei s földi boldogságomra tzelőző róllam tett szomorú beszélgetéseit hallgassam Isten akarattján megnyugovó tsendes lélekkel nro. 1mo Azt állattya, hogy mindezeket nem hívságos ditsőség kívánásából, nem is bennem való piskálódásból mondotta s írta, hanem Istenért s Istenben buzgó szeretetből kívánván munkálódni, mint magának mennyei s földi boldogságomat. Sőt arra kér, hogy bo-rullyak artzal a földre, mert alázatosságra hív az Isten, és imádjam az Ófelsége jóságát, ki így nem szűnik meg mindeneket véghezvinni az én jómra, s ökgiyelme által is, mint eszköz által munkálkodik boldogságomat. nro. 52. 53. 54. 55.

Ezen engemet egész háznépestől elevenen eltemető, gyalázatos vádoknak és terhes vétkeknek reám s házomra való bizonyíttására de dato 30. Septembris anni praeteriti Détsfalván celebráltatott Partialis Szent Synodusban adattatott vala az inctusnak exmissio, de azt negligálta, nemtsak, hanem imponáltatott vala is deliberative ezeknek reánk való bizonyíttása, de a parantsolatot is contemnálta. Holott Partialisból való hazamenetelem után közönségesse tettem, hogy senki ellen nem excipiálok és, noha tudom, hogy vagynak (lehetetlen is, hogy olyan nagy eclesiaban ne legyenek, amint azt a tiszteletes Szent Visitatio is tapasztalta), s maga is importállya nro. 42. 43. haragosim s üldözőim, de egyetlen egynek is fassiojat magam s házam ellen e vádoknak megbizo-nyíttásában cassáltatni nem kívánom. [p. 121] De illy bátorságot adván is ökgiyelmének, semmit nem bizonyított és motskos vádjainak tsak azt a részét is, mellyet hallga-tóimnak tulajdonít, és úgy importálta írásában, mint azoktól való hallomást. nro. 16. 18. 25. 29. véllek doceálni nem próbálta. Tehát actiomban tett conclusiom még meg nem nyert részének most is inhaereálok, és annak első ágának II^{dik} tzikkellye szerint megkívánom, hogy az inctus ökgiyelme közönséges hírbe kerekített feleségemnek öt gyanús társait, kiket néha a Várallyai tetőn titkon kinevezett, itt a Szent Szék színén is momine tenus kinevezze, minthogy a múlt Partialisban is nem tagadta, hogy az eclesia a botránkozatóknak utánajárván, azok disciplináltassanak, vagy magokat justi-ficállják, hogy az eclesia a botránkozatóktól megtisztullyon. Ugyanazon conclusiom-nak második ága szerint megkívánom a jure:

Hogy 1mo az olly tetemes bűnöknek felöllem való hallásával, s ab experientia bennem való tapasztalásával (mellyeknek még tsak az eltitkolása is az Isteni bosszúállást az elhallgatón súllyosíttya) engemet vádol. nro

2do. jóindulat színé alatt velem tsúfosan bánó, felette durván feddő, intő, praedi-katioim practica parsa szerint engemet examináló és censurara vonó, szememben ge-rendát látó, engemet magam megkísértésére s próbálására kénszerítő és azaránt, hogy valyam, nem tsalattattam-e meg vak indulatomtól, a világ szeretetétől és a Sátán intselkedésétől, engemet kérdésekkel szorongató, de azonban mind a háromtól lett meg-tsalattatásomat erősítő nro

3^{uo} oly dolgokkal, mellyekhez semmi szava nem volna, motskoló, még a maga születé-se előtt folyt életemről is titkon puhatólódó, kisebbségemre s hallgatóimtól való meg-utáltatásomra, minden gízt-gízt reám gerebjelő, s mit nem tud, nem is tudhat igaznak lenni, azt is szemembe lobbantó, még deákkoromi magam viseletemet is le gazló, nro.

4° természetem ellen engemet kevélynek mondó s, hogy meg nem gondolom az Isten miből vett fel, azzal pirongató s alázatosságra hívó, nro

- 5to könyörületlennek állító s, hogy eddig a vénségemig, avagy csak magam nyava-lyáimból is a másén könyörülni nem tanultam, az iránt rútul ortzázó s a könyörüle-tesség indulatinak felöltezését hathatóson tanátsoló, nro
- 6to az Isten nállam lévő áldásinak vakmerő eltagadásával vádoló, s tűz miatt lett romlá-somat, hogy most is nem esmerém, e nagy bűnből való megtérítettésemre tzelozó eszköznek, azzal feddő, nro
- 7mo hallgatóimra való bosszankodásra felindítani kívánó, köztök s köztöm háborúságot tsináló, magától koholt vádjait azoknak tulajdonító, s mint azoktól való hallomást, úgy importáló, de maga experientiajával is kételen is megpetsétlő, nro
- 8^{uo} hallgatóimat is reám haragítani igyekező, engemet rajtok hatalommal való ural-kodással vádoló és, hogy érdemlett betsületeket meg nem adom, vagy akiket betsüllők is féltemben tselekeszem, azzal tzirmáló, a parochialis háznak igen pompáson való építtetésével az eclesia detrimentumat hamissan vitató, nro
- 9no parasztsággal, betsület nem tudással, nem köszönéssel motskoló, nro
- 10mo hivatalomnak tsonkulása nélkül üres óráimnak nem heveréssel, hanem külső to-dományokkal való töltéséért hibásnak mondó, nro
- 11mo minden tselekedeteimben engemet vakmerőnek állító, nro
- 12mo eclesia javára s épületére tzelozó fáradságos és költséges jótselekedetemet is hibá-mul tulajdonító, s hallgatóimat azzal is ellenem támasztani kívánó, nro
- [p. 122] 13° Bibliáját falun szertehordozván, abból tanításaimat refutálni igyekező, engemet heterodoxia iránt gyanúba hozó és másfelől a testnek kedves, de veszedelmes tévelygést hintő és azzal az Isten beszéde praedikáltatásának a megjobbításra tzelozó hasznát meggátoló, nro
- 14to feleségemet is hallgatóimmal megutáltatni igyekező, azt szemérem nélkül valónak mondó és sátorba valóhoz hasonlító, nro
- 15to ártatlan életét gyanúba hozó, és rólla való régi közönséges rossz hírrel botránkoz-tatónak állító, azt maga experientiajával megpetsétlő s, hogy tréfának ne vegye az Istenre kérő, annak felette azt az Isten eddig való várakozása poharának szinte bételé-sével fenyegető, és a magába való szállásra, maga megvizsgálására, magával minden kedvezés nélkül való számvetésre, megtérésre unszorolva kérő, és e gyalázatos rossz hírnek nagy summa arannyért házára, magára való nem vételre, s a jó hírnek betses voltára a Szentírásból oktató, nro
- 16to hajdon leányomot illy hibás annyával egy húron pedülőnek példabeszéddel állító, sőt tíz esztendőse kisebb leányomot is motskoló, nro
- 17mo anyja rossz híriben részes leányomra szánakozásból pillogató, azt illyen szomorú környűállások közzül kivenni, feleségévé tenni igyekező és, hogy azt nem a maga ja-vára, hanem tsupán csak illyen rosszul nevelő szüléknél lévő és sokak szánakozásának kitéttetett leányomnak javára akarta tselekedni abbéli jó szándékát jelentő, de tzelja el nem érhetéséről és leányom idegenségéről keservesen panaszkodó, s így tsűfolkodó,
- 18mo kétszeres megszólíttatásommal és kétszeres intéssel az Isteni félelemre oktató, s maga még gyermek lévén, engemet gyermekeim nevelésére tanító, magát praecepto-rommá, engemet abecistává tévő, s amit kitsiny koromban az abécéből tanultam, arra emlékeztető, nro
- 19no három esztendőktől fogva, hogy megjobbítson, minden segítő társak nélkül titkos és terhes velem való küszködéseiről panaszkodó, nro
- 20mo semmi keresztényi virtusoknak bennem való nem létevel engemet megtzelozó, s ami van is hypocritaságnak mondó, és így profanussá és éppen irrogenitus emberré tevő, s azzal hallgatóimat töllem elhűteni igyekező, illyen lelki nyavalyámban orvos-ságot javalló, s környűállásomhoz képest a keresztényi virtusoknak gyakorlásánál job-bat nem találó, s azokra a Szentírás szavaival hosszason intő, de valóban motskoló,
- 21mo sok nyavalyáim miatt az elköltözés s boldog kimúlásra minden nap készülő lelkemet hegyes törrell általütő, úgmint a Sátán munkájának bennem való feltalálta-tásával vádoló haraggal, irigységgel, gyűlölséggel és abból származó mindenféle vétkek-vel, s a hijábanvalóságnak minden attól tartózkodás nélkül való gyakorlásával kárhóztató, eszerint engemet nem csak irrogenitussá s profanussá, hanem exsecra-bilissé és egészen anathémává tevő, s a Sátán kezeibe adó, és hallgatóimat azzal töllem rettenteni igyekező,
- 22do végezetre mindezeknek titkon való eltűrésére s a reám halmozott utálatos szemét-domb alatt való nyögésre kérő, sőt ezen mennyei s földi boldogságomra tzelozó szo-morú beszélgetéseinek Isten akarattyán megnyugovó tsendes lélekkel való hallgatására intő, és ezeket nem hívságos ditsőségnek kívánásából, hanem Istenért buzgó szívéből, s örök boldogságomat, mint magát őhajtó szeretetéből származni állító, következés-képpen engemet az Isten körülöttem munkáldokó jóvoltának imadására nógató, s ma-gát megtérésemre s boldogságomra Isten egyetlenség felvett eszközének tartó, s velem azt [p. 123] megesmértetni igyekező példátlan temerarius oskola mesterem nem csak szavát recántállya, engemet itt a Szent Szék színén, a feleségemet otthon a praesbyte-rium előtt megkövetvén, és nyelve váltságán maradván, mint ki semmit csak legki-sebbit is ellenem s házom ellen ellenséggimmel is nem bizonyíthatott. Hanem

II. megkívánom a jure, minthogy hazánk törvényei ellen nem tsak infamissá, hanem anathémává is tett és, ha vádjait reám s házomra rakhatta volna, hivatalomtól vég-képpen való megfosztattatásomat Canonaink szerint el nem kerülhettem volna, amint azt a Tiszteletes Szent Szék de dato 2do Septembris 1795. itt Détsfalván böltsen megfontolván megítélte. Tehát in poenam talionis essék, hivatalától in perpetuum abscondáltassék, Canonaink szerint in exemplum egremiáltassék, secularizáltassék és, hogy több tumultust eclesiamban ne tsinállyon, minél hamarább elköltözni kényszerítettessék, annyival is inkább, minthogy az eclesia is cum protestatione tsak esztendeig vette volt el, s papja ellen ilyen veszedelmes, vermet ásó, még fiatal korában is illy temerarius személly, oskola mester nem lehet, én sem folytathatom tsendes lelkiismerettel ilyen-nel hivatalomat, s más sem. Költésemet megfordítsa et protestatur.

Inctus quoque per procuratorem legitimum reverendum dominum Johanne Tsomor parochum Matésfalvaiensi praemissa solemniter cum protestatione concludit seu dicit taliter:

Úgy vagyom, hogy a Tiszteletes Szent Szék megparantsolta volt nékem deliberative, hogy ezen dologban inquiráltassék, de mivel soha tséleltem, szándékom nem volt az, hogy tiszteletes papomat motsokkal illesem, vagy világ eleiben terjedjen, sőt azon tse-lekedetemet megbántam, az engedelmet szüntelenül kértem, olly reménységgel voltam, hogy tiszteletes papom ebben énnekem mindaddig, míg ki nem terjedett is ez a dolog emberek eleibe, megenged, sőt azután is sok emberséges emberek kéréseinek engedelmességek, s az eclesia kérésire is megengedni fog. Ez okora nézve az esketést elmulattam, én most is az engedelmet alázatossággal kérem, tiszteletes uramnak személyesen, feleséginek, gyermekinek, valamiben megsértettem, megkövetésire kész vagyok, mellyet alázatosan ki is kérek. Ha pedig tiszteletes uram semmiképpen meg nem enged, ne fogattassam el az utamtól, az exmissiot megengedni a Szent Széktől kikérem.

Actor: Adattatott egyszer exmissio, elég ideje is volt az inquirálásra, próbálta is a békességet s bizonyossá is tétettetett, hogy meg nem lesz törvény nélkül, s minekutána az iránt bizonyossá tétettetett is sok próbáktól, elmulatta, azért most arra nem foghat. 2do in jure non datur regressus, e nagy visszazökés lenne ha, minekutánna meg-szólíttatik, hogy folyjon a causa in merito, azután adatnék exmissio. 3to Kétszer egymás után nem is lehet exmissiot adni azon egy dolognak megbizonyíttására, azért maga negligentiajával nem mentheti magát, s annyival is inkább exmissiot nem nyer-het, s folyjon hát in merito.

Deliberatum: Az inctus elmulatta az exmissio szerint való inquisitiót, mellyet deliberatione is meg kell vala tenni, azért most arra nem mehet, hanem a causa foly.

Inctus: A fellyebb leírt szavaimnak inhaereálok és a Szent Szék atyai kegyelmességire bízom magamot, mint aki az én gyarlóságomat megismerem és nagy szívbéli töredelmességgel mostan is megvallani és megkövetni kész lettem volna.

Actor: érdemlett büntetésit a hibának kikérem.

[p. 124] Finalis deliberatum: mindazokat a méltó vádokat, mellyeket tiszteletes Kendi Sámuel uram az etédi pap, mint felperes, alperes etédi oskola mestere Kováts Ádám ellen a rendes törvény úttyán, a Szent Székre beadott, mind az alperes tulajdon keze írásából, mind pedig mostani vallásából is világosan megbizonyította, mellyek szerint bátor olly vakmerő, tsúfos, illetlen és egy egész papi házat gyalázzal elborító motskos írásáért a Szent Szék kezében lévő legterhesebb büntetést is megérdemlené. Mind-azáltal a bírói igazságot atyai irgalmassággal mérsékelvén és gondolóra vévén, hogy 1^{ben} alperes Kováts Ádám eddigelé többször hibájáért meg nem szólíttatott és még tsak intő feddésre is magát nem érdemesítette. 2^{szor} oskola mesteri hivatalát, nevezetesen a gyermekek tanítására nézve szorgalommal folytatta. 3^{szor} igaz, hogy a tiszteletes felperes atyafinak írt levele példa nélkül motskos és sértegető, de azt titokban küldötte és titokban tartatni, s tsak kettejek között meghalni kérte és kívánta és, hogy annak ter-hesebb részeivel mások előtt gyalázta s hírezte volna, maga a felperes tiszteletes atyafi is nem vádollya. 4^{szer} most is magát megalázván, tsak a botsánatért esedezik, és a békességet kéri, magát mindenekre ígervén és ajánlván. Ezekre nézve a végső elomlás helyett a büntetéssel öszveköttetett megjobbítást, és másoknak is példát adni akarván, végzi a Szent Szék 1^{ben} hogy alperes Kováts Ádám a felperes tiszteletes atyafit mind itt a Szent Szék színén személyesen, mind pedig otthon Etéden a nemes eclesiái vének és mindazok előtt, kiket a megsértetett jelen lenni akar, elsőben minden írt és szóllott motskait, sértő szavait recántálván, egész háza népét, megbántott feleségét és leányait minden betsülettel megkövesse. 2^{szor} hogy a megsértetett tiszteletes atyafi szent hivatalját a templomban botránkozás nélkül folytathassa, Szent György napjáig a sértő alperes a templomban ne szolgállyon, hanem más cantort állítson maga helyett, de a gyermekeket taníthattya. 3^{szor} Szent György napkor Etédéről más eclesiába, ahová lehet, eltétetessék és, hogy ezutánra az efféle rendetlenségre nézve zabola légyen a szájába. 4^{szer} ha valaha tsak legkisebb is tapasztaltatnék, hogy előljárói, tiszteletes papja ellen valamit fúr-farag és gyalázzatára mozdít, minden irgalom nélkül a társaságtól örökösön elszakasztassék.

Actor appellat causa praesentem cum tota sua serie et processibus maturioris revisionis et sanioris discussionis gratia, eo, quo mos et consuetudo requirit [...] ad Generalem Sancta Synodum.

Deliberatum: appellatio transmittitur.

Ezen apellatas causa lefolyván a Generalis Szent Synodusban Igenben, lett ez a deliberatum: etédi oskola mester Kováts Ádám, mint aki tiszteletes papját, annak házastársát s leányát egyébképpen is, de kivált egy bestelen levelével igen megmots-kolta, méltatlanul megsértette, betstelenítette azért, mivel azt, amit írt vakmerőképpen recántálni sem akarta, az Udvarhelyszéki venerabilis szent társaságból elimináltatik, a recantatoria [p. 125] kényszerítettetik. Hogy megbántatott tiszteletes papját nem tsak személylesen, hanem háza népében is, az etédi hitesek öregek előtt megkövesse, ítéltetik. Etéden mulatása nem engedtetik, hanem onnan költözzék el, s ha magát megjobbíttya, írással kötölözvén magát, más tractusban szerentséjét keresheti, s az oskola mester-ségre admittáltatik. Költ MagyarIgenben tartatott közönséges Szent Synatunkban, júniusnak 8dik napján, 1796-ban, Fartzádi Nagy Gábor főnotarius által mp.

[...]

Nb. A Kováts Ádám recantationis formulája, melly a Generalis Szent Synodusban íratott és magától Kováts Ádámól Igenben 8^{dik} Junii 1796-ban subscribáltatott, vagyon eszerint [...]: Én alább írt, megemérem azt, hogy tiszteletes Kendi Sámuel uramot az etédi reformatus eclesia érdemes papját minden ok nélkül gyaláztam sok ízben, de nevezetesen egy motskos levelemben. Mind magát tiszteletes Kendi uramot, mind egész papi házát nagyon megsértettem. Mindazokat, amellyeket valaha gyalá-zottyára szöllottam és írtam recántalom, hamisságnak, hazugságnak és hallomásnak es-mérem. Kováts Ádám mp.

[p. 193] *Tiszteletes esperest Kovásznai István uram praesidiuma alatt Partialis Szent Synodus tartott Détsfalván a Sándor Josef uram nemes házánál 1796-ban 13dik Januarii, abolott notarius Ar dai Sámuel és a tiszteledő adsectorok jelenlétében folytatnak ezek:*

[...]

Tiszteletes director uram a bikafalvi oskola mestert, Demeter Ferentz őkgiyelmét a tiszteletes papjával Dávid Josef urammal való viszongásokra nézve ezen Partialisra evocálta és az oskola mester meg is jelent. E részben lett ez a határozás: A tiszteletes vicecurator úr javallásából és mindkét félnek megedgyezéséből ezen dolognak el-igazítása a most közelébb következő Szent Visitatoria elhalasztatik.

[...]

[p. 194]

[...]

Az etédi reformatus eclesia instállya, hogy a tiszteletes papjok tiszteletes Kendi Sámuel uram és oskola mesterek Kováts Ádám őkgiyelme között való viszongás, az öszve-békeltetés úttján orvosoltatnék meg, mellyre lett ez a válasz: Hogy az instans eclesia a tiszteletes papjok és oskola mesterek között támadott tűznek letsendesítésére Szent Székünknek a részben való közbenjövéséhez folyamodott, annyival szentebbül és ditséretesebben tselekedte, minthogy azt tiszteletes papjokhoz és oskola mesterekhez való különös nagy és keresztényi jóindulattal mévelte. Kihez képest a Szent Szék az eclesia kérésének eleget tenni kívánván, tentálta is a tiszteletes atyafi és oskola mester között való öszvebékellődést megforrasztani, de minthogy a tiszteletes atyafi magát és házát sokkalt inkább megsértetettnek tartya, hogy semmint edgyességre léphetne, tehát már elindított perit törvényesen kívánván lefolytatni, attól Szent Székünk is őkgiyelmét nem praescindálhattya.

Protocollálta notarius Ar dai Sámuel mp.

[p. 195] *Tiszteletes esperest Kovásznai István uram praesidiuma alatt a détsfalvi filialis eclesiaban Martius 9dikén 1796-ban a Sándor Josef uram házánál tekintetes venerabilis curator Borsai István uram, notarius Ar dai Sámuel és a tiszteletes adsectorok jelenlétében folytatnak és végeztetnek e következő dolgok:*

[...]

[p. 196]

[...]

3no Olvastatik a parajdi reformatus eclesia instantiaja az oskola mesterség felállítatása dolgában. Arra lett ez a válasz: Egész venerabilis tractusunkban lévő minden eclesiak között ezen reménkedő eclesia azok közzül való, mellyben egy oskola mesterségnek mentől jobb módjával való felállítására legnagyobb szükség volna, azért is, hogy ezen eclesia nagyon szem előtt vagyon, de azért is, hogy feles számú fiú és leánygyermek vagnak kik tanító nélkül szükölködnek. Minthogy pedig a gyülekezet a szegénység és tehetetlenség miatt annak fundálására telyességgel elégtelen, azért Partialis Szent Syno-dusunk az instans eclesianak ebbéli méltó és szükséges ügyét a tractualis méltóságos fő és vicecurator uraknak hathatóson ajánllya, méltóztassanak szokott böltességek és ke-gyességek szerint mentől jobb úttját és módját feltalálni, s azt, ahol illik, munkában is venni, melly szerint ezen szegény eclesia feltett jó tzeljában boldogíttassék és consolál-tassék.

[...]

[p. 197]

[...]

9no Olvastatik az alsósófalvi instantia a felszegi mester fabére dolgában. Válasz: A méltóságos Főconsistorium 1771-dik esztendőbéli rendeése szerint az alsósófalviak minden második esztendőben a fabérnek tsak harmadát tartoznak a felszegi mesternek adni, a közben maradott esztendőben pedig, amit ígért adni,

egészlen a maga lévitá-jának adja. A sófalvi eclesia a zabbér dolgában protestál a részben, melly szerint, akik-nek nem terem tavasz gabonájok azok is, hogy bért fizessenek, az ítéltetett.

[...]

12mo Olvastatik az árvádfalvi filialis eclesia instantiaja a Generalis Szent Synodustól való resolutioval edgyütt a felsőboldogasszonyfalvi mesternek Árvádfalvára lejendő általtétetése dolgában és a tiszteletes papnak többszöri szolgálattya dolgában is. [198] Válasz: a fennforgó dolgokban szoros investigatiot tenni rendeltetnek tiszteletes Zollya Sámuel és Bodor Pál adessor atyánkfiai, kiknek is kötélességek lészen végére menni, hogy a felsőboldogasszonyfalvi mater és az árvádfalvi filia is mind a tiszteletes papnak, mind az oskola mesternek mennyi bért fizetnek, hogy abból meg lehessen ítélni a tiszteletes papnak következő szolgálattját. Úgy kötélességek lészen kita-nulni, amint Felsőboldogasszonyfalván, úgy Árvádfalván is mind a tanuló gyermekek számát, mind a mesteri lakhelyeknek is alkalmatosságát, hogy ez osztán fundamen-tumul szolgálhasson az actualis mester lakhelyének elintézésére. Mindezekről pedig a kirendelt investigatorok a Szent Széknek egyenes és hiteles relatiot tégyenek.

[...]

[p. 199]

[...]

15to Olvastatik a kiscalambfalvi eclesia instantiaja az oskola mester Benkő András őkgiyelme sükeretlen tanítása és elmozdítása aránt. Az oskola mester az ellene beadott instantziara azt feleli: nintsen classis, könyvet is a gyermekeknek nem vésznek, de kész censurat producálni akármikor is.

Válasz: kibocsáttatnak a panaszaltatott dolognak megvizsgálására tiszteletes adessor Pálffy István és Gyárfás János atyánkfiai, kik is a dolognak jól végire járván, ahhoz képest lészen azon dologra illendő tekintet. Azonban pedig imponáltatik a panaszló eclesianak, hogy a gyermekeknek classist építsenek, és gyermekeiket feljártassák, különben az efféle panaszok többször nem acceptáltatik.

16to Olvastatik Dáné János parajdi oskola mester instantiaja consoláltatása kérelméről. Válasz: Nintsen vacantia, az eclesiat is több fizetésre kényszeríteni nem lehet, mellyre nézve a panaszlónak a Szent Szék most ezúttal vigasztalást nem nyújthat.

[...]

[p. 202] *Tiszteletes esperest Kovásznai István uram praesidiuma alatt Székelydvarhelyen, Aprilis 13^{dikán} 1796-ban a Bethlen-háznál, méltóságos főtiszt és főcurator Dályai Kandó Mihály úr, hites notarius Ar dai Sámuel és a tiszteletes adessorok törvényüléseken folytanak és végeztettek e következők:*

[...]

A kiscalambfalvi mester Benkő András Kőrispatakra, a kőrispataki Szász Ferentz pedig Kiscalambfalvára tétetnek.

[...]

[p. 206]

[...]

Tiszteletes esperest Kovásznai István uram praesidiuma alatt Détsfalván, május 25. és 26^{dikán} 1796-ban a Sándor József uram házánál, hites notarius Ar dai Sámuel és a tiszteletes adessorok törvényüléseken folytanak e következő dolgok:

[...]

[p. 209] Az árvádfalviak pap és mester dolgában írt instantiajokra való válasz követ-kezendő Partialisra elhalasztatott.